

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

Överklagande av en hovrättsdom – grov våldtäkt m.m.

Klagande

Riksåklagaren
Box 5553
114 85 Stockholm

Klagande (Målsägande)

Sekretess B, se Partsbilaga i hovrättens akt (sekretess)

Företrädd av riksåklagaren

Motparter

1. TH
Sekretess, se Partsbilaga sekretess

Ombud och offentlig försvarare: Advokat HL

2. NP

Ombud och offentlig försvarare: Advokat FW

Överklagade avgörandet

Svea hovrätts dom den 17 februari 2021 i mål B 14431-20

Yrkande

Jag yrkar att TH ska dömas för grov våldtäkt (åtalpunkten 1) och NP för grov våldtäkt och våldtäkt (åtalpunkterna 1 och 2) till de av tingsrätten bestämda påföljderna.

Det yrkas att TH ska förpliktas att solidariskt med NP betala skadestånd till Sekretess B med 147 500 kr jämte ränta på beloppet enligt 6 § räntelagen (1975:635) från den 25 juli 2020 till dess betalning sker.

Vidare yrkas att NP ska betala skadestånd till Sekretess B med 197 500 kr jämte ränta på beloppet enligt 6 § räntelagen från den 25 juli 2020 till dess betalning sker, varav 147 500 kr solidariskt med TH.

Frågan i målet

Det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen klargör hur bevisprövningen ska ske i förhållande till rekvisitet ”inte deltar frivilligt” i 6 kap. 1 § brottsbalken när ett påstående om att frivillighet varit uteslutet enligt 6 kap. 1 § första stycket 1-3 inte kunnat styrkas.

Åtalen m.m.

TH och NP åtalades för grov våldtäkt respektive grov våldtäkt och våldtäkt enligt följande gärningsbeskrivningar.

Åtalspunkten 1, grov våldtäkt

NP och TH har tillsammans och i samförstånd genomfört vaginalt samlag och tilltvingat sig oralsex, vilket är en sexuell handling som är jämförlig med samlag, med sekretess 1 som inte deltog frivilligt. Det hände den 25 juli 2020 på x-gatan, Stockholm, Stockholms stad. Sekretess 1 deltog i samlaget och den sexuella handlingen som en följd av att TH och NP med våld betvingat henne.

Våldet har bestått i att TH suttit på målsäganden och med sin kroppstygnd betvingat henne samt bänt upp och hållit fast hennes käke samtidigt som han haft oralsex med henne. NP har samtidigt försökt dra av målsägandens byxor.

Härefter har de båda gemensamt tagit av målsägandens byxor under tiden som NP hållit fast hennes ben.

Därefter har TH lagt målsäganden på magen och betvingat henne genom att hålla fast henne i nacken och trycka ner hennes huvud mot en kudde och därvid genomfört ett vaginalt samlag. Samtidigt har NP tagit tag i hennes ansikte och försökt tilltvinga sig ett oralt samlag.

Brottet bör bedömas som grovt eftersom fler än en förgrep sig på målsäganden och deltog i övergreppet.

NP och TH begick gärningarna med uppsåt.

Lagrums: 6 kap 1 § 1 st 1 men och 3 men 1 p och 3 st brottsbalken

Åtalspunkten 2, våldtäkt

NP har, efter ovan händelse, genomfört ett vaginalt samlag med sekretess 1 som inte deltog frivilligt. Sekretess 1 deltog i samlaget som en följd av att P använt våld då han lagt sig över henne och med sin kropp betvingat henne samt genom att han hållit fast hennes ben. Vid tillfället har han även använt

en massagestav som han lagt mot hennes underliv. Det hände den 25 juli 2020 på x-gatan, Stockholm, Stockholms stad.

NP begick gärningen med uppsåt.

Lagrum: 6 kap 1 § 1 st 1 men brottsbalken

Tingsrätten, som fann att åtalen i sin helhet var styrkta, dömde TH för grov våldtäkt till fängelse i 6 år och NP för grov våldtäkt och våldtäkt till fängelse i 6 år och 6 månader.

TH förpliktades att solidariskt med NP betala skadestånd till Sekretess B med 147 500 kr jämte ränta på beloppet enligt 6 § räntelagen från den 25 juli 2020 till dess betalning sker.

NP förpliktades att betala skadestånd till Sekretess B med 197 500 kr jämte ränta på beloppet enligt 6 § räntelagen från den 25 juli 2020 till dess betalning sker, varav 147 500 kr solidariskt med TH.

Hovrätten

Hovrätten, som ogillade åtalen och målsägandens skadeståndstalan, har i sin dom uttalat bl.a. följande.

TH och NP har vidgått att de tillsammans har haft vaginala samlag och oralsex med målsäganden den aktuella natten. Frågan i målet är om de genom våld tvingat målsäganden att delta i detta.

Målsägandens berättelse om vad som hände i sovrummet är i sig inte osannolik. Hon var inte påverkad av alkohol eller droger när det hände. Hennes minnesbilder av och förutsättning för att kunna redogöra för hur det gick till borde därför vara goda även om man beaktar hennes ungdom, att det hände på natten och att hon var trött. På morgonen efter händelsen åkte målsäganden till Södersjukhusets akutmottagning för våldtagna. I de journalanteckningar som gjordes vid besöket där beskrivs en betydligt våldsammare händelse än den som framgår av gärningsbeskrivningen och av de uppgifter som målsäganden lämnat vid polisförhören och i tingsrätten. Den barnmorska som gjorde anteckningarna har inte hörts i målet.

Målsäganden har uppgett att hon tyckte att det var jobbigt på akutmottagningen och att hon, för att inte bli ”dömd”, inte berättade allt utan ”vred lite på det”. Hon har därför i tingsrätten tagit tillbaka vissa av uppgifterna i journalen och korrigerat andra. Att målsäganden på detta sätt, i nära anslutning till händelsen och i ett helt oträngt läge, vrider på sanningen medför emellertid att extra stor försiktighet måste iaktas när domstolen värderar hennes uppgifter och det ställer också höga krav på att det finns robust stödbevisning som talar för att det hon därefter för polisen berättat och alltjämt står fast vid är riktigt.

När det gäller det återopade rättsintyget gör hovrätten inte någon annan bedömning än den som tingsrätten har gjort och hovrätten instämmer även i

tingsrättens resonemang när det gäller sovrumsdörrens lås. Varken rättsintyget eller den återopade promemorian om låset i sovrumsdörren ger något positivt stöd för målsägandens berättelse. Inte heller den övriga skriftliga bevisningen ger något sådant stöd.

Målsägandens kamrat IH befann sig i lägenheten när målsäganden och de två tilltalade var i sovrummet. Hennes iakttagelser är därför av särskilt intresse. Hon har berättat att hon inte märkte någonting om vad som hände i sovrummet förrän på slutet. Den ordväxling som hon då hörde genom dörren överensstämmer med den som målsäganden också har redogjort för och enligt målsäganden upphörde de sexuella aktiviteterna därefter. IH har också berättat att hon och målsäganden omedelbart efteråt gick in på toaletten och att målsäganden då var jätteledsen och sa att hon inte hade velat. Några mer detaljerade uppgifter om vad som hade hänt i sovrummet berättade hon inte då för IH. Inte heller för JS, som var nästa person hon mötte, eller MH, som skjutsade henne till Södersjukhuset, berättade hon mer detaljerat vad som hade hänt i sovrummet utöver att hon blivit våldtagen och att någon satt sig gränsle över hennes hals. Målsäganden har inte heller för sin mor berättat närmare om händelsen. Vad som däremot står klart genom både IH och JS uppgifter är att målsäganden direkt efter händelsen reagerat mycket starkt på det som hade hänt. Målsägandens mående efteråt kan visserligen ha visst bevisvärde men ger inte i sig något avgörande stöd för att hon utsatts för våldtäkt.

Sammantaget är den stödbevisning som presenterats, mot bakgrund av den försiktighet som målsägandens uppgifter måste värderas med, inte tillräckligt för att åtalen för grov våldtäkt och våldtäkt ska vara styrkta. Åtalen ska därför ogillas. Hovrätten saknar då anledning att värdera de tilltalades berättelser och den bevisning de har återopat i anledning av åtalen. Tingsrättens dom ska ändras i enlighet härmed.

En av hovrättens ledamöter (en nämndeman) var skiljaktig och ville fastställa tingsrättens dom.

Grunderna för min inställning

I 6 kap. 1 § första stycket brottsbalken stadgas bl.a. följande.

Den som, med en person som inte deltar frivilligt, genomför samlag eller en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, döms för *våldtäkt* till fängelse i lägst två år och högst sex år. Vid bedömningen av om ett deltagande är frivilligt eller inte ska det särskilt beaktas om frivillighet kommit till uttryck genom ord eller handling eller på annat sätt.

En person kan aldrig anses delta frivilligt om

1. deltagandet är en följd av misshandel, annat våld eller hot om brottslig gärning, hot om att åtala eller ange någon annan för brott eller hot om att lämna ett menligt meddelande om någon annan (...).

6 kap. 1 § brottsbalken i nu aktuell lydelse trädde ikraft den 1 juli 2018 (SFS 2018:618).

Lagändringarna infördes med det uttalade syftet att tydliggöra att varje människa har en ovillkorlig rätt till personlig och sexuell integritet och sexuellt självbestämmande (prop. 2017/18:177).

I kommentaren (Bäcklund m.fl., Brottsbalken. En kommentar [JUNO, version 17] kommentaren till 6 kap. 1 §) uttalas bl.a. följande.

Våldtäktsbrottet bygger inte på att någon med våld eller hot tilltvingat sig ett samlag e.d. eller på att någon genomför ett samlag e.d. genom att otillbörligt utnyttja att en person befinner sig i en särskilt utsatt situation. Avgörande är i stället att gärningsmannen med en person som inte deltar frivilligt genomför ett samlag eller en annan sexuell handling jämförlig därmed. Bestämmelsen bygger på tanken att varje individ ska ha rätt till sexuell integritet och sexuellt självbestämmande. Även den tidigare konstruktionen av våldtäktsbrottet utgick från rätten till sexuellt självbestämmande. Tanken var att den som inte tvingats med våld eller hot och heller inte utnyttjats i en särskilt utsatt situation själv kunde bestämma att avstå från oönskat sexuellt umgänge. Den nya brottskonstruktionen understryker varje individs självbestämmanderätt mera direkt. Den gäller alla individer, även de som fört ett mera utsvävande sexuellt liv och haft många partner.

Enligt 35 kap. 1 § rättegångsbalken ska rätten avgöra vad som är bevisat i målet efter en samvetsgrann prövning av allt som har förekommit. Utgångspunkten är att det råder fri bevisföring och fri bevisprövning.

Högsta domstolen har i NJA 2015 s. 702 (Balkongmålet) uttalat bl.a. följande under rubriken ”Allmänt om bevisning”.

21. Bedömningen av om en talan är styrkt ska grundas på den bevisning som parterna har lagt fram för rätten (jfr 35 kap. 6 § rättegångsbalken). I mål där det har hållits huvudförhandling ska domen bygga på det som har förekommit vid

förhandlingen (30 kap. 2 § första stycket). Något annat material får rätten inte beakta. Vad som har sagts under förundersökningen får åberopas endast i vissa fall och under särskilda förutsättningar (35 kap. 14 §, 36 kap. 16 § andra stycket och 37 kap. 3 §).

22. Den fria bevisprövningen innebär inte att värderingen av den åberopade bevisningen är helt överlämnad åt domstolens skönsmässiga bedömning. Endast rationella skäl får inverka på bedömningen. Analysen ska vara objektivt grundad och utföras strukturerat. Domstolens överväganden och slutsatser ska redovisas i domskälen på ett sätt som gör det möjligt för läsaren av domen att följa hur prövningen har genomförts. Högsta domstolen har i olika avgöranden diskuterat bl.a. hur och i vilken ordning som bevisningen bör prövas i olika situationer. Här kan hänvisas exempelvis till rättsfallen NJA 1991 s. 56, NJA 1999 s. 480, NJA 2009 s. 447 I och II samt NJA 2010 s. 671. 21. Att det råder fri bevisprövning hindrar alltså inte att vissa principer för bevisbedömningen kan gälla i olika hänseenden och att sådana principer kan utvecklas i rättspraxis. Som Högsta domstolen uttalade i rättsfallet NJA 2004 s. 176, som gällde bl.a. frågan om bevisning av uppsåt, måste dock principer och riktlinjer för bevisbedömningen behandlas med försiktighet och urskillning. Det är inte möjligt att ange en modell för bevisbedömningen som kan tillämpas i alla olika typer av mål. Men det utesluter inte att det för en kategori av fall kan finnas en metod som bättre än andra är ägnad att säkerställa såväl en omsorgsfull värdering av bevisningen som en tydlig redovisning av domstolens överväganden.

23. Om det visar sig att det sammanvägda värdet av den bevisning som har åberopats till stöd för bevismatet (gärningsbeskrivningen) inte är så högt, att det räcker för att detta ska vara styrkt, saknar bevisning som har åberopats mot temat betydelse. Den tilltalade ska då frikännas redan på grund av att bevisningen mot henne eller honom är otillräcklig (jfr NJA 2010 s. 671, p. 13). Om däremot bevisningen är så stark, att den i sig är tillräcklig för att beviskravet ska vara uppfyllt, måste den tilltalades berättelse och bevisning som stöder denna granskas. Motbevisas det som läggs den tilltalade till last ska åtalet ogillas. Frikännande blir också följderna om den tilltalades berättelse och annan bevisning som har åberopats mot bevismatet tar sådan kraft från de bevisfakta som talar för detta, att beviskravet inte är uppnått. Innan bevisbedömningen avslutas ska en övergripande och slutlig sammanvägning av bevisningen göras, och då kan det finnas anledning att också beakta sådan bevisning som tidigare har lagts åt sidan.

Högsta domstolen har därefter, bl.a. när det gäller bevisvärdering i mål om sexualbrott, bekräftat och använt sig av den modell för bevisbedömning som kommer till uttryck i balkongmålet, se NJA 2017 s. 316 I och II. Se även NJA 2019 s. 668 p. 32.

Min bedömning

Åtalen för grov våldtäkt respektive våldtäkt bygger på att de tilltalade genomfört samlag och sexuella handlingar med målsäganden som inte deltagit frivilligt. Åklagaren har därvid bl.a. påstått att frivillighet varit uteslutet på grund av att de tilltalade tilltvingat sig samlagen m.m. genom våld och tvång.

Prövningen av åtalet ska ske med tillämpning av den sexualbrottslagstiftning som gäller sedan den 1 juli 2018. Detta innebär att avsaknad av våld/tvång inte i sig medför att handlandet från de tilltalades sida är straffritt (vilket hade varit fallet enligt den tidigare gällande lagstiftningen). En förutsättning för straffrihet är att målsäganden deltagit frivilligt i samlagen m.m., vilket åklagaren genom åtalen påstått att hon inte gjort.

Bevisningen till stöd för åtalen bygger på målsägandens berättelse jämte viss stödbevisning. Det måste framhållas att åklagaren, till stöd för åtalen, åberopat även de tilltalades berättelser. De tilltalade har nämligen vidgått att de genomfört samlag och sexuella handlingar med målsäganden, men att hon, enligt deras berättelser, deltagit frivilligt.

Som jag angett ovan har hovrätten i sina domskäl uttalat följande.

”TH och NP har vidgått att de tillsammans har haft vaginala samlag och oralsex med målsäganden den aktuella natten. Frågan i målet är om de genom våld tvingat målsäganden att delta i detta.”

Hovrätten har därefter prövat om åklagaren förmått bevisa att samlagen och de sexuella handlingarna varit en följd av våld/tvång. Eftersom våld/tvång inte ansetts bevisat har de tilltalade frikänts utan att deras berättelser över huvud taget beaktats.

Läsningen av hovrättens domskäl väcker till att börja med frågan om hovrätten prövat om samlagen m.m. även i avsaknad av våld/tvång varit frivilliga från målsägandens sida, dvs. om hovrätten verkligen prövat åtalet i hela dess vidd.

Med detta sagt vill jag anföra följande.

Inför överklagandet har ljudfilerna med förhören med målsäganden och hennes väninna lyssnats igenom.

Hovrätten har angett att målsägandens berättelse ska värderas med extra försiktighet då hon i oträngt läge (när hon sökte vård efter händelsen) överdrivit det våld hon uppger sig ha utsatts för. Detta kan dock inte leda till att målsägandens berättelse i alla delar kan fränkännas bevisvärde. I de delar hennes uppgifter stöds av de tilltalades berättelser (att samlag och sexuella handlingar förekommit), uppgifter av det vid händelsen närvarande vittnet (målsägandens väninna) samt uppgifter av de personer hon träffat i direkt anslutning till händelsen måste hennes berättelse kunna ligga till grund för bedömningen av om hon deltagit frivilligt i samlagen m.m.

Jag kan därvid konstatera att målsägandens uppgifter om vad som i övrigt utspelat sig under kvällen i allt väsentligt stöds av väninnans uppgifter. Exempelvis att målsäganden klart och tydligt svarat ”ingen” på frågan från de tilltalade om vilken av dem hon kunde tänka sig att ha sex med samt att det inte

förekommit något sexuellt såsom kyssar m.m. före händelserna i sovrummet. Målsäganden har vidare berättat att hon, bl.a. i skedet under åtalspunkten 2, tydligt sa nej, jag vill inte, vilket hennes väninna vittnat om att hon hörde. Väninnan har också bekräftat målsägandens uppgift om att NP i skedet under åtalspunkten 2 tjtade på henne och sa ”det går snabbt, kom igen”. Därtill kommer målsägandens omedelbara reaktion efter händelserna i sovrummet, vilket väninnan också berättat om. Även vad målsäganden berättat för andra personer hon träffat i nära anslutning till händelsen och hur dessa uppfattat målsäganden utgör starkt stöd för att hon inte deltagit frivilligt i samlagen m.m.

Lika med tingsrätten (se domen s. 17 f.) är det min uppfattning att målsägandens utsaga väl lever upp till de kriterier som Högsta domstolen anvisat till hjälp för domstolarna vid bedömningen av bevisvärdet av en utsaga (jfr NJA 2015 s. 702, NJA 2017 s. 316 I och II och NJA 2010 s. 671).

Jag instämmer således inte i hovrättens bevisvärdering då enligt min bedömning målsäganden är såväl trovärdig som tillförlitlig. Hennes berättelse tillsammans med åberopad stödbevisning är enligt min uppfattning tillräcklig för att åtalen i sin helhet ska anses styrkta, dvs. att hennes deltagande i samlagen m.m. varit en följd av våld/tvång på sätt som beskrivits i åtalen.

Även om målsägandens berättelse i enlighet med hovrättens bedömning ska värderas med extra försiktighet är hennes berättelse, i de delar de får direkt stöd av framförallt hennes väninnas uppgifter, tillräcklig för att det i vart fall måste anses styrkt att hon, oavsett våld/tvång, inte deltagit frivilligt i samlagen m.m.

Vid en värdering av de tilltalades berättelser instämmer jag i tingsrättens bedömning att de saknar trovärdighet (se tingsrättens dom s. 21-22).

Sammanfattningsvis är det min bedömning att åtalen i första hand är styrkta i sin helhet, i andra hand att det i vart fall är visat att målsäganden, oavsett att våld eller tvång inte är bevisat, inte deltog frivilligt i samlagen m.m. och att de tilltalade insett detta.

Våldtäkten enligt åtalspunkten 1 ska under alla omständigheter rubriceras som grov då fler än en deltagit i övergreppet (6 kap. 1 § tredje stycket brottsbalken).

TH ska således dömas för grov våldtäkt (åtalspunkten 1) och NP för grov våldtäkt och våldtäkt (åtalspunkterna 1 och 2) i första hand till de av tingsrätten bestämda påföljderna.

Om våld/tvång inte kan anses bevisat bör för THs del fängelsestraffet bestämmas till fängelse i 5 år och för NP till fängelse i 5 år och 6 månader.

De tilltalade ska också förpliktas att utge skadestånd till målsäganden i enlighet med tingsrättens domslut.

Prövningstillstånd

Enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken får prövningstillstånd meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar (Peter Fitger, Rättegångsbalken, s. 54:26).

Den 1 juli 2018 genomgick sexualbrottslagstiftningen radikala förändringar genom att det numera för våldtäkt är tillräckligt att det slås fast att samlag eller handlingar jämförliga med samlag genomförts med någon som inte deltagit frivilligt. Vidare att deltagande i samlag till följd av bl.a. våld eller tvång aldrig kan anses frivilligt och att detta gäller även om det är offret som i och för sig tagit initiativ till de sexuella handlingarna m.m. Genom lagstiftningen ska tydliggöras varje människas ovillkorliga rätt till sexuell integritet och sexuellt självbestämmande.

Det är mot den bakgrunden hovrättens bevisprövning måste bedömas. Det är därvid min uppfattning att hovrättens bevisprövning inte kan anses vara i överensstämmelse med hur den nu gällande lagstiftningen är tänkt att tillämpas. Som jag angett ovan framstår det därtill som att hovrätten inte prövat åtalet i dess helhet.

Högsta domstolen har visserligen uttalat sig om bevisvärdering och bevisprövning m.m. i mål om sexualbrott (NJA 2017 s. 316 I och II. Se även NJA 2019 s. 668 p. 32). Vad som uttalas i de fallen ger dock inte någon ledning i hur prövningen ska ske i en situation som den nu förevarande.

Det åtal som ligger till grund för prövningen i detta mål följer i allt väsentligt den mall som tagits fram av Åklagarmyndigheten när det gäller åtal för våldtäkt. Eftersom rekvisitet ”inte deltar frivilligt” är en grundläggande förutsättning för ansvar är det min uppfattning att detta rekvisit måste prövas oavsett att åklagaren även påstått att någon sådan omständighet som anges i 6 kap. 1 § 1-3 brottsbalken föreligger och domstolen funnit att denna omständighet inte är bevisad. Den bevisprövning som illustreras i nu aktuell hovrättsdom riskerar enligt min uppfattning att urholka den ovillkorliga rätt till sexuell integritet och sexuellt självbestämmande som nu gällande lagstiftning är tänkt att upprätthålla.

Enligt min uppfattning är det därför av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen prövar mitt överklagande.

Bevisning m.m.

Jag åberopar samma bevisning som åklagaren åberopade i hovrätten.

Den muntliga bevisningen åberopas genom uppspelning av ljud- och bildfilerna av förhören vid tingsrätten. (Hänvisning godtas.)

Målet bör avgöras efter huvudförhandling till vilken de tilltalade bör kallas att inställa sig personligen.

Petra Lundh

My Hedström

Kopia till:
Utvecklingscentrum
City åklagarkammare
Kammaråklagaren Christina Voigt